אבל הוא, הולד **עצמו** — **לא** יקרב עולה! השיב ר' אבין בר כהנא: **הכא במאי עסקינן** [כאן, **במשנתנו**, במה אנו עוסקים]? במקרה **כגון** שהנקבה שהופרשה לאשם או תמורת האשם **ילדה נקבה**, שאין היא ראויה לאשם. הקשה על כך ר' אבין בר חייא: והרי נאמר במשנה שכך הוא הדין בולד ולדן עד סוף כל העולם, והאם נעמיד משנתנו באופן זה שלאורך כל הדורות **עד סוף** דורות **העולם לא אוליד** [נולד] אפילו **ולד חד** [אחד] ממין **זכר?! אמר ליה** [לו] ר' אבין בר כהנא בתשובה: **משנינא שינויי דחיקי בבלאי** [מתרץ אני תירוצים דחוקים, כדרכם של בבליים] ויש להעמיד משנתנו באופן דחוק זה, שמדובר בה **כגון שילדה נקבות עד סוף העולם.**

א משנה הבהמה שהיא **תמורת** קרבן **הבכור** וכן זו שהיא תמורת קרבן **המעשר**, וכן **ולדן** של בהמות תמורה אלה, ואף **ולד ולדן עד סוף העולם** — **הרי** דינם של כל **אלו כדין הבכור וכדין מעשר** בהמה עצמם. לא לענין שיקרבו על המזבח כבכור וכמעשר בהמה, אלא לנהוג בהם בקדושה. והריהם רועים עד שיפול בהם מום. ולאחר שנשחטו הרי אלו **יאכלו במומן**, תמורת הבכור וולדותיה — לכהנים, ותמורת מעשר בהמה וולדותיה — **לבעלים.**

ומפרטים: **מה** (איזה הבדל להלכה יש) **בין הבכור ומעשר** בהמה **לבין** שאר **כל הקדשים** שנפל בהם מום: **שכל** שאר **הקדשים** שנפל בהם מום, ונפדו, הריהם **נמכרים באיטלז** (שוק הבשר), כשאר בשר החולין, וכן **נשחטין** הם **באיטלז, ונשקלין** לצורך קנייתם **בליטרא** (במשקל המקובל בשוק הבשר). אף שיש בכך כעין זלזול בקדשים שנוהגים בהם כבחולין. **חוץ מן הבכור והמעשר** שנפל בהם מום, שאין הם נמכרים אלא בבית, ואין נשקלים בליטרא. ועוד בהבדל שבין בכור ומעשר בהמה לבין שאר כל הקדשים, שכן לכל שאר הקדשים שנפל בהם מום **יש להן פדיון** על ידי שיימכרו, ויצאו בכך לחולין וכספם יפול למקדש, וכן **לתמורותיהן** שיש בהן מום יש **פדיון** במכירה, **חוץ מן הבכור והמעשר**, שאין להם פדיון (שיצאו בכך לחולין). והבדל נוסף: כל שאר הקדשים **באין** (מותר להביאם) אף **מחוצה לארץ** להקרבתם במקדש, **חוץ מן הבכור והמעשר**, שאין ראוי מלכתחילה להביאם מחוץ לארץ להקרבתם במקדש, ואולם בדיעבד **אם באו** והם **תמימים** (שאין בהם מום הפוסלם מהקרבה) — הרי אלו **יקרבו** במקדש כבכור וכמעשר בהמה הבאים מהארץ. **ואם** הם **בעלי מומין** — הרי אלו **יאכלו במומן**, הבכור — לכהנים, ומעשר בהמה — **לבעלים. אמר ר' שמעון: מה הטעם** לדין זה, שאין מביאים בכור ומעשר בהמה מחוץ לארץ להקרבתם במקדש, ושלא כשאר כל הקדשים? — מפני **שהבכור והמעשר יש להן פרנסה** (אופן שבו ייאכלו) **ממקומן**, בחוצה לארץ. שהרי יכולים הם לרעות עד שיפול בהם מום, ואז ייאכלו במומם. ואין איפוא צורך להביאם לארץ להקרבתם, על מנת לאוכלם. ואילו **שאר כל הקדשים, אף על פי שנולד בהם מום** — **הרי אלו בקדושתן**, וצריך לפדותם ולהביא בדמיהם קרבן. וכיון שכך, נכון הוא להביאם בעצמם כשהם תמימים.

ב גמרא שנינו במשנתנו את דינם של הבכור ומעשר בהמה שנפל בהם מום, ובענין זה **אמר רבא בר רב עזא, בען במערבא** [שאלו חכמים במערב, בארץ ישראל]: **המטיל מום בתמורת בכור** ובתמורת **מעשר** בהמה **מהו** דינו? וצדדי השאלה: **מי אמרינן** [האם אומרים אנו] **כי כיון דלא קריבן** [שאין תמורות אלה קרבות] על המזבח כבכור ומעשר עצמם — **לא מיחייב** [לא מתחייב] המטיל בהם מום, שכל עיקרו של איסור פוסל בכך את הקדשים מהקרבה. **או דילמא** [שמא], **כיון דקדשו** [שסוף סוף התקדשו] — **הריהו מיחייב** [מתחייב] על הטלת מום בהם? **אמר ליה אביי** לרבא **בר רב עזא**: מדוע לא שאלת שאלתך זו בשם חכמי ארץ ישראל אלא בתמורת בכור ותמורת מעשר, **ותיבעי** [והרי תישאל] **לך** שאלתך זו אף בזה **המטיל מום** בקדשים אחרים, וכגון **בתשיעי של** מנין **מעשר** בהמה, וטעה המונה והכריז עליה "עשירי", שהתקדשה לענין איסור גיזה ועבודה בה (עד שיפול בה מום), ואולם אין היא קריבה! **אלא מאי שנא** מעשר בהמה **שלא קמיבעיא** [נשאלה] **לך** שאלה זו? — הרי זה משום **דרחמנא מעטיה** [שהתורה מיעטה אותו], שכן נאמר **"העשירי** יהיה קודש" (ויקרא כז, לב), ומדייקים: אמור בדין תמורת הבכור: **רחמנא מעטינהו** [התורה מיעטה אותם, אותה], שאין היא קריבה, שכן נאמר "אך בכור... **לא תפדה קדש הם"** (במדבר יח, יז) — **הם קריבין, ואין תמורתן קריבה**, ותלמד מכאן, שאף לענין הטלת מום, אין תמורת הבכור בכלל.

ג רב נחמן בר יצחק מתני לה הכי [שנה אותה, סוגיה זו, כך, באופן הפוך מזה שאמרנו]: **אמר רב אחא בריה** [בנו] של **רב עזא, בען במערבא** [שאלו חכמים במערב, בארץ ישראל]: **המטיל מום בתשיעי של מעשר מהו דינו? אמר ליה** [לו] **אביי**: **ותיבעי** [ותישאל] **לך** שאלתך זו בדין **המטיל מום בתמורת בכור ומעשר! אלא מאי שנא** [במה שונה, מיוחד] הוא **תמורת בכור ומעשר שלא מיבעיא** [נשאלה] **לך** — משום **דרחמנא מעטינהו** [שהתורה מיעטה אותם], שכן נאמר **"קדש הם"** — **הן קריבין, ואין תמורתן קריבה. תשיעי של מעשר נמי** [גם כן], **רחמנא מעטיה** [התורה מיעטה אותו], שכן נאמר **"העשירי"** — **להוציא את התשיעי.**

מסורת הש"ס

א. זבחים לז,ב. בכורות טז,א. תוספתא תמורה פ"ב טז. ילקו"ש תורה תתפד.

ב. בכורות לא,א. תוספתא פ"ג יג. ילקו"ש תורה תרעח. תשנה.

ג. תמורה ה,ב. תוספתא תמורה פ"ד יא. ילקו"ש תורה תרעח. תרפ. תשנה.

ד. ב"ק יב,ב. תמורה ח,ב. ירושלמי חלה פ"ד ה"ה.

ה. זבחים לז,ב. תמורה ה,ב. ילקו"ש תורה תרעו. תרעח. תשנה. תתפד.

גרסות

עצמו לא בכתי"מ: **הן עצמו** יש בכת"י וכן ברש"י: **הוא עצמו לא.**

אמר ליה משנינא — סוף העולם בכתי"מ חסר קטע זה.

משנינא שינויי רש"י גורס: **משנינא לך שינויי** וראה עיונים.

שילדה נקבות עד סוף העולם ברש"י ובש"מ נוסף: **מאי הוי משני ליה משני ליה התם משום אחלופי** (ראה בגר"א).

ולדן ולד ולדן בדפ"א ובמשניות: **וולדן וולד ולדן.**

מה בין בכור ומעשר בדפ"א ובמשניות: **מה בין הבכור והמעשר.**

נמכרים באיטלז במשניות: **נמכרין באטליס** ויש בכת"י: **נמכרים באטלים** וכן בהמשך.

חוץ מן הבכור והמעשר במשניות: **חוץ מן הבכור ומן המעשר.**

ובאין מחוצה לארץ יש בכת"י ובדפ"א: **ובאים מחוצה לארץ לארץ.**

שאם באו תמימים במשניות: **אם באו תמימים.**

מה טעם במשניות: **מה הטעם.**

יש להן פרנסה ממקומן במשניות: **יש להן פרנסה במקומן.**

שנולד בהם מום במשניות: **שנולד להם מום.**

אמר רבא בר עזא בכת"מ: **אמר רב אחא בר ענא** ויש בכת"י: **אמר רב אחא בריה דרב עוא** ובש"מ: **אמר רב אחא בר רב עזיא** ויש בכת"י: **אמר רב אחא בר עולא.**

בען במערבא בכתה"י ובש"מ: **בעו במערבא.**

עשירי להוציא תשיעי בכתה"י: **העשירי להוציא תשיעי.**

ואין תמורתן קריבה יש בכת"י: **ואין תמורתן קריבין.**

לשון

איטליז

מקור המלה הוא ביוונית, ורוב החוקרים סבורים שמקורה במלה κατάλυσις (קאטאלו'סיס), משמעה, בין השאר — כיכר השוק, מקום ציבורי וכיוצא בזה. ויש שמסבירים את מקורה במלה ἀτελής (אַטֶליס) שעניינה — מקום פטור ממכס, ובהשאלה — יריד, מקום שאליו באים למסחר (שפעמים רבות היה פטור ממכס).

ליטרא

מקור המלה הוא ביוונית λίτρα (ליטרא), והיא משמשת ביוונית בכמה משמעויות: כמידת נפח, כמידת משקל וכשם מטבע. לפי התלמוד הירושלמי משקל ליטרא יוונית מאה דינרים, והוא מוערך ב—327 גרם.

עיונים

משנינא שינויי דחיקי מלשון זו עולה כי אף ר' אבין בר כהנא עצמו ראה בתירוץ זה תירוץ דחוק, וברש"י הובאה תחילתה של גירסה המדייקת כן בדברי ר' אבין בר כהנא, ושואלת מה היה התירוץ האחר. ויש שגרסו אף את התירוץ האחר: שאמנם הנקיבה שהופרשה לאשם וכן תמורת האשם יולדות הן ממין הזכר והן ממין הנקיבה, ודינה של הנקיבה הנולדת שיפלו דמיה לבעלה, ודינו של הזכר שהוא עצמו קרב, ולא הזכירה המשנה אלא את דין הנקיבה הנולדת בלבד (שטמ"ק. ושם הובאה עוד גירסה לאופן אחר של תשובת ר' אבין בר כהנא).

שכל הקדשים נמכרים באיטלז... חוץ מן הבכור והמעשר וטעם הדבר, ששאר הקדשים נמכרים ונשקלים כדרך שנהוגים בבשר רגיל, אף שיש בכך כעין זלזול בקדשים — משום שהרווח במכירתם נועד להקדש, ועל מנת שההקדש לא יפסיד, נמכרים הם בשוק ובאופן הרגיל של מכירת בשר, שכן בדרך זה יהיה מחירם גבוה יותר. ואילו בבכור ומעשר בהמה, שאין תמורת מכירתם עוברת למקדש, אלא לכהנים (בבכור) ולבעלים (במעשר), נוהגים בהם מנהג כבוד ולא התירו למוכרם אלא בביתם ובדרך של אומד בלבד ולא בשקילה אף שבכך יוזל המחיר.

נמכרים ונשחטין באטלז ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור והמעשר בעלי התוס' (בכורות לא,א) סבורים כי האיסור לעשות כן בבכור ובמעשר בהמה הוא מן התורה, כפי שעולה לכאורה מדרשת הכתוב בעיר הנדחת (לעיל ח,א) שאכילת בכור ומעשר בהמה שונה מאכילת חולין. אבל מדברי רמב"ן נראה שאין זה דין שמן התורה, אלא חכמים הם שעשו מעלה זו בבכור, על מנת שלא לזלזל בו, וכן נראה מדברי הירושלמי (מו"ק פ"ב ה"ג).

אמר ר' שמעון מה טעם יש שפירשו שבא ר' שמעון לתת טעם להלכה שנאמרה לפני כן במשנה, שהבכור והמעשר אינם נפדים אם נפל בהם מום. שכיון שאפשר ליהנות מן הבכור והמעשר כפי שהם, במומם שהרי הם נאכלים במומם לכהנים (בבכור) ולבעלים (במעשר), לכך אין הם נפדים. מה שאין כן שאר כל הקדשים, שאם לא ייפדו, אין דרך הנאה מהם (פיה"מ לרמב"ם).

ומן האחרונים העירו: מפני מה נדרש ר' שמעון לתת טעם לדבר, והרי דין זה שאין הבכור והמעשר מובאים מחוצה לארץ נלמד מן הכתוב (בעמ' הבא)! והסבירו שהלך בכך ר' שמעון כשיטתו העקרונית, הנותן טעם להלכות, אף שהן נדרשות מן הכתובים ("ר' שמעון דריש טעמא דקרא") (רש"ש).

אורח ההלכה

תמורת הבכור והמעשר תמורת הבכור והמעשר אינן קריבות לעולם, שכן נאמר בבכור: "לה'

הוא עצמו — ואף על גב דולד התמורה חזי להקרבה. מאי הוי משני ליה — כלומר, מדקאמר "משנינא לך שינויי דחיקי בבלאי", מכלל דהוה ידע שינויא אחרינא.

משנה הרי אלו **כבכור ומעשר** — לכל קדושת בכור ומעשר: שלא ימכרו נאיטליז לאחר שנפל בהן מום ונפדו. חוץ מן **הבכור** ומן **המעשר** — מפני שאין הנאתן להקדש במכירתם. דדמי בכור לכהן, ודמי מעשר לבעלים. ומשום הנאה דידהו לא מזלזלינן בקדשים. **נפל בהן מום** — בבכור ומעשר אינו יכול להוציאן מקדושה, דבבכור כתיב "לא תפדה", ובמעשר כתיב "לא יגאל". חוץ מן **הבכור והמעשר** — שאין בהן לכתחלה מחוסה לארץ כשאר כל הקדשים. שהבכור והמעשר יש להן פרנסה במקומן — יש להן תקנה במקומן, שיבעו עד שיסתאבו ויאכלו במומם לבעלים. ושאר כל הקדשים, אף על פי שנפל בהן מום — הרי הן בקדושתן, וצריך אתה לפדותן ולהעלות דמיהן ולהקריבן. והואיל וסופו להקריב דמיהן — יעלו הן עצמן ויקרבו.

גמרא לא מחייב — מלקות משום "כל מום לא יהיה בו". ותיבעי בתשיעי של מעשר — כגון קרא לתשיעי "עשירי", דקדש ואינו קרב, כדאמרינן בשילהי בכורות (ס,ב): התשיעי נאכל במומו. להוציא את התשיעי — שלא יקרב. וכיון דאינו קרב — פשיטא לן דלא מיחייב המטיל בו מום, הכא נמי בו'.

תוספות

המטיל מום בתמורת בכור ומעשר מהו — בפרק "כל המנחות באות מצה" (מנחות נו,ב) פליגי תנאי במטיל מום בבעל מום. איכא למאן דאמר לוקה,

---

עַצְמוֹ — לֹא! — הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן — כְּגוֹן שֶׁיָּלְדָה נְקֵבָה, וְעַד סוֹף הָעוֹלָם לָא אוֹלִיד חַד זָכָר?! אֲמַר לֵיהּ: מְשַׁנֵּינָא שִׁינּוּיֵי דְּחִיקֵי בַּבְלָאֵי — כְּגוֹן שֶׁיָּלְדָה נְקֵבוֹת עַד סוֹף הָעוֹלָם.

א מִשְׁנָה [א]תְּמוּרַת הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר, וְלָדָן וְלַד וְלָדָן עַד סוֹף הָעוֹלָם — הֲרֵי אֵלּוּ כִּבְכוֹר וּכְמַעֲשֵׂר, וְיֵאָכְלוּ בְּמוּמָן לַבְּעָלִים. מַה בֵּין בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר לְבֵין כָּל הַקָּדָשִׁים? [ב]שֶׁכָּל הַקָּדָשִׁים נִמְכָּרִים בָּאִיטְלֵז, וְנִשְׁחָטִין בָּאִיטְלֵז, וְנִשְׁקָלִין בְּלִיטְרָא, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר. [ג]וְיֵשׁ לָהֶן פִּדְיוֹן, וְלִתְמוּרוֹתֵיהֶן פִּדְיוֹן, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר. וּבָאִין מְחוּצָה לָאָרֶץ, חוּץ מִן הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר, שֶׁאִם [ד]בָּאוּ תְּמִימִים — יִקְרְבוּ, וְאִם בַּעֲלֵי מוּמִין — יֵאָכְלוּ בְּמוּמָן לַבְּעָלִים. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מַה טַּעַם — שֶׁהַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר יֵשׁ לָהֶן פַּרְנָסָה מִמְּקוֹמָן, וּשְׁאָר כָּל הַקָּדָשִׁים אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹלַד בָּהֶם מוּם — הֲרֵי אֵלּוּ בִּקְדוּשָּׁתָן.

ב גְּמָרָא אֲמַר רָבָא בַּר רַב עַזָּא, בָּעָן בְּמַעַרְבָּא: הַמַּטִּיל מוּם בְּתְמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר מַהוּ? מִי אָמְרִינַן, כֵּיוָן דְּלָא קְרִיבָן — לָא מִיחַיַּיב, אוֹ דִּילְמָא: כֵּיוָן דְּקָדְשׁוּ — מִיחַיַּיב? אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְתִיבְּעֵי לָךְ הַמַּטִּיל מוּם בַּתְּשִׁיעִי שֶׁל מַעֲשֵׂר! אֶלָּא מַאי שְׁנָא תְּמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר דְּלָא מִיבְּעֵיָא לָךְ? — דְּרַחֲמָנָא מַעֲטִינְהוּ "קֹדֶשׁ הֵם" — הֵן קְרִיבִין וְאֵין תְּמוּרָתָן קְרִיבָה, תְּשִׁיעִי שֶׁל מַעֲשֵׂר נַמִּי, רַחֲמָנָא מְעַטֵּיהּ "הָעֲשִׂירִי" — לְהוֹצִיא אֶת הַתְּשִׁיעִי.

ג רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מַתְנֵי לָהּ הָכִי, אֲמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב עַזָּא, בָּעָן בְּמַעַרְבָּא: הַמַּטִּיל מוּם בַּתְּשִׁיעִי שֶׁל מַעֲשֵׂר מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: וְתִיבְּעֵי לָךְ הַמַּטִּיל מוּם בְּתְמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר! אֶלָּא מַאי שְׁנָא תְּמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר דְּלָא מִיבְּעֵיָא לָךְ? — דְּרַחֲמָנָא מַעֲטִינְהוּ "קֹדֶשׁ הֵם" — הֵן קְרִיבִין וְאֵין תְּמוּרָתָן קְרִיבָה, תְּשִׁיעִי שֶׁל מַעֲשֵׂר נַמִּי, רַחֲמָנָא מְעַטֵּיהּ "הָעֲשִׂירִי" — לְהוֹצִיא אֶת הַתְּשִׁיעִי.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

בן אנטיגנוס ולא קבלו הימנו — וקשיא אמתניתין, דקתני: אם נתן תמימים יקרבו. הא רבי ישמעאל כו' — (נסיפא אתיא). שלשה זקנים — רבי ישמעאל ורבי עקיבא ובן עזאי. בכור ומעשר ובכורים — דטעונין הנאת מקום, דכתיב (דברים יב): "והנאתם שמה עולותיכם וגו' ותרומת ידכם" — אלו בכוריים. מה בכור אינו נאכל כו' — כדמפרש לקמיה, דנעי מתן דמיס ואימורין למזבח. בכורים אינן נאכלין אלא בפני הבית — דכתיב (שם כו): "והנחתו לפני ה' אלהיך". הנחה — לפני המזבח, דכתיב: "והנחתו לפני ה' אלהיך". וליהדר דינא כו' — למה לי קרא? ליהדר דינא ולימא: בכור יוכיח, ומחזר הדין, הלך השוה שבהן, שטעונין הנאת מקום ואינן נאכלין אלא בפני הבית — אף אני אביא מעשר. ומאי קסבר — דפשיטא ליה דבכור אינו נאכל, ומעשר שני מספקא ליה. וקידשה לעתיד לבא — תרוייהו בכור ומעשר בני הנאה היינהו, ויקריבום, הואיל והשתא נמי קדושה היא ירושלים להקריב. ואי לא קידשה לעתיד לבא — ואפילו הכי מספקא ליה ממעשר — מיבעי ליה נמי בכור, ואמאי ילף מעשר שני מבכור? לעולם לא קידשה לעתיד לבא — ודקשיא: מאי שנא בכור, דפשיטא ליה? — בכי האי בכור עסקינן: שנזרק דמו בפני הבית, ותרב כו'. ויליף בשר מדם, דכי היכי דאי הוה דם השתא, לא היה נזרק, דלא קידשה לעתיד לבא — בשר נמי לא יאכל.

תוספות

ואיכא למאן דאמר אינו לוקה. והך בעיא דהכא לתרוייהו, אפילו למאן דאמר התם לוקה — משום דחזיא להקרבה קודם המום, אבל הני דלא חזיא לעולם להקרבה — לא לקי. או לא שנא? ולמאן דאמר התם אינו לוקה — היינו משום דמעיקרא נמי היה בו מום, אבל הכא דמעיקרא היה תם — לקי, או לא שנא?

אי קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא בכור נמי נייתי — פירש רש"י בזבחים (קז,ב): דלמאן דאמר קדשה לעתיד לבא, מקריבין אף על פי שאין בית. ואם תאמר: והא בעינן מזבח, וליכא! ויש לומר: דפריך מבכור שנשחט ונזרק דמו קודם שחרב הבית, דאין חסר אלא אכילה לפנים מן החומה דומיא דמעשר. אי נמי יש לומר, דפריך הכי: בכור נמי נייתי ויבנה מזבח. ואי קסבר לא קדשה לעתיד לבא — בכור נמי תיבעי. הכי גרס רש"י. וקשה: דלמאן דאמר לא קדשה לעתיד לבא, אין קדושה בירושלים יותר משאר ערים! ועוד: דאמר פרק בתרא דזבחים (שם) דלמאן דאמר לא קדשה לעתיד לבא — מעשר שני נאכל בכל ערי ישראל! ויש לתרץ מיהא קושיא שניה: דמיירי הכא במעשר שנזרע קודם שחרב הבית, שהיה טעון הבאה בירושלים, דבההיא לא אמר דנאכל בכל ערי ישראל. **הכי** גריס רש"י: לעולם קסבר לא קדשה לעתיד לבא — וקשה: דאם כן, למה לי האי טעמא דאיתקש בשר לדם? תיפוק ליה דנפסל ביוצא, דכמי שאין לו חומה דמי! ועוד: דאמר בזבחים (ס,א): מזבח שנפגם — אין אוכלין בגינו קדשים קלים, ומפיק ליה מהאי טעמא דאיתקש בשרו לדמו. והכא אמר דהך היקשא דבשר לדם הוי למאן דאמר לא קדשה לעתיד לבא! לכן נראה לרבינו יצחק, דהכי גרסינן: אי קסבר לא קדשה לעתיד לבא, מעשר שני לא לייתי. ובמעשר שנזרע קודם שחרב הבית, כדפירשתי לעיל. והכי גרסינן: לעולם קסבר קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא. ודקשיא לך: בכור נמי לייתי? הכא במאי עסקינן, שנזרק דמו לפני הבית וחרב הבית כו'. והשתא מיתרצו כל קושיין. ודקדק מורי: בשלמא בכור שנזרק דמו לפני הבית, דאינו נאכל אלא בפני הבית, כדמפרש גמרא דאיתקש בשר לדם. אבל בכורים שהיה להם הנחה לפני הבית, מאי טעמא אין נאכלין אלא בפני הבית? ואמר מורי הי"ר מי"ר: דשפיר הם נאכלין אפילו בזמן הזה. והא דאמר דאין נאכלין — דלא היה להן הנחה לפני הבית. והדברים מוכיחין, מדפריך עלה "מה לבכורים שכן טעונין הנחה". והא דמוקי בבכור שנשחט ונזרק דמו לפני הבית — אמסקנא דברייתא קאי, דמקיש מעשר לבכור, ומסתמא בכור דומיא דמעשר, דאינו חסר אלא הבאת מקום, והיינו כשנזרק דמו לפני הבית. אבל ברייתא לא מיירי אלא בבכורים שלא הונחו. אבל הונחו לפני הבית — אפשר דנאכלין אף לאחר חורבן.

ד "וְאִם בָּאוּ תְּמִימִין" כו'. וּרְמִינְהוּ: [1]בֶּן אַנְטִיגְנוֹס הֶעֱלָה בְּכוֹרוֹת מִבָּבֶל וְלֹא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ! אֲמַר רַב חִסְדָּא: לָא קַשְׁיָא, הָא — רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הָא — רַבִּי עֲקִיבָא. דְּתַנְיָא, [2]רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מִשּׁוּם שְׁלֹשָׁה זְקֵנִים. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: יָכוֹל יַעֲלֶה אָדָם מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בַּזְּמַן הַזֶּה וְיֹאכְלֶנּוּ בִּירוּשָׁלַיִם? — וְדִין הוּא: בְּכוֹר טָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם וּמַעֲשֵׂר טָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם, מַה בְּכוֹר — אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, אַף מַעֲשֵׂר — אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּבְכוֹר — שֶׁכֵּן טָעוּן מַתַּן דָּמִים וְאֵימוּרִים לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, תֹּאמַר בְּמַעֲשֵׂר — דְּלָא! אָמַרְתָּ: בִּיכּוּרִים טְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם וּמַעֲשֵׂר טָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם, מַה בִּיכּוּרִים — אֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, אַף מַעֲשֵׂר — אֵין נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. מַה לְּבִיכּוּרִים — שֶׁכֵּן טְעוּנִין הַנָּחָה, תֹּאמַר בְּמַעֲשֵׂר — דְּלָא! תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ... מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ", הִקִּישׁ מַעֲשֵׂר לִבְכוֹר, מַה בְּכוֹר — אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת, אַף מַעֲשֵׂר — אֵין נֶאֱכָל אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. וְלִיהַדַּר דִּינָא, וְלֵיתֵי בַּמֶּה הַצַּד! אֲמַר רַב אַשִׁי: מִשּׁוּם דְּאִיכָּא לְמֵימַר, מַה לְּהַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן — שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד מִזְבֵּחַ. — וּמַאי קָסָבַר, אִי קָסָבַר [3]רְאִשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְקִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא, לָא שְׁנָא בְּכוֹר וְלָא שְׁנָא מַעֲשֵׂר — בְּנֵי הַבָּאָה נִינְהוּ. וְאִי קָסָבַר קִדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא — אֲפִילּוּ בְּכוֹר נַמִּי תִּיבָּעֵי לָךְ! — לְעוֹלָם קָסָבַר קִדּוּשָׁה רִאשׁוֹנָה קִידְּשָׁה לְשַׁעְתָּהּ וְלֹא קִידְּשָׁה לֶעָתִיד לָבֹא, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן — כְּגוֹן שֶׁנִּזְרַק דָּמוֹ שֶׁל בְּכוֹר בִּפְנֵי הַבַּיִת, וְחָרַב הַבַּיִת, וַעֲדַיִין בְּשָׂרוֹ קַיָּים. כֵּיוָן דְּאִי אִיתֵיהּ לַדָּם — לָא בַּר זְרִיקָה הוּא, אָתֵי בָּשָׂר יָלִיף מִדָּם, בפני הבית, והאם **תאמר** כן אף **במעשר** שני — **שלא** חייב בהנחה לפני המזבח?! לכך **תלמוד לומר** (בא כתוב ומלמדנו), בפרשת מעשר שני: **"ואכלת לפני ה' אלהיך** במקום אשר יבחר לשכן שמו שם **מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך"** (שם יד, כג), והרי בכך **הקיש** (השוה) הכתוב **מעשר שני לבכור, מה בכור — אינו נאכל אלא בפני הבית, אף מעשר — אין נאכל אלא בפני הבית.** עד כאן דרשת ר' ישמעאל, ומעתה דנה הגמרא בדבריו. ושואלים: מדוע לאחר שפרכנו את ההשוואה לביכורים, הגענו להיקש שבפסוק הזה, והרי היה מקום להמשיך ולומר: **ליהדר דינא** [יסוב הלימוד מהשוואה לבכור ולביכורים גם יחד], **וליתי** [ויבוא, יילמד דינו של מעשר שני] **בדרך** הלימוד המכונה **"מה הצד"** שאפשר ללמוד מהצד המשותף לבכור ולביכורים ששניהם טעונים הבאת מקום, ואינם נאכלים בזמן הזה, שאף מעשר שני, הטעון הבאת מקום, אינו נאכל בזמן הזה! **אמר רב אשי:** אף מצד משותף זה אין ללמוד לעניין מעשר שני, **משום דאיכא למימר** [שיש מקום לפרוך אותו ולומר]: **מה להצד השוה שבהן — שכן יש בהן צד** (היבט אחד מדיניהם עניינו) **מזבח** (הבכור — החייב בנתינת דמים והקרבת אימורים על המזבח, והביכורים — החייבים בהנחה לפני המזבח), בעוד שבמעשר שני אין כל צד מזבח. וחוזרים לדון בדברי ר' ישמעאל: לדבריו הבכור אינו נאכל בזמן הזה, ואילו בעניינו של מעשר שני הריהו מסופק, ויש לשאול: **מאי קסבר** [ומה הוא סבור], **אי קסבר** [אם הוא סבור] **שקדושה ראשונה** שהתקדשה ירושלים, **קידשה לשעתה** ואף **קידשה לעתיד לבא,** ואף בזמן שבית המקדש חרב, קדושתה עליה — אם כן, **לא שנא** [אינו שונה] דינו של **הבכור ולא שנא** [ואינו שונה] דינו של **מעשר שני,** ושניהם **בני הבאה נינהו** [הם], שלצורך הבכור יבנו מזבח בירושלים ויקריבוהו עליו, והמעשר שני יובא לירושלים וייאכל שם. **ואי קסבר** [ואם הוא סבור] **כי קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא,** ועם כל זה הריהו מסופק במעשר שני — **אפילו בבכור נמי תיבעי** [גם כן תישאל] **לך!** ומשיבים: **לעולם קסבר** [הוא סבור] **כי קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, והכא** [וכאן] בדינו של בכור שפשוט לו שאינו נאכל בזמן הזה **במה עסקינן** [במה אנו עוסקים]? — **כגון שנזרק דמו של בכור** על המזבח עדיין **בפני הבית,** ולאחר מכן **חרב הבית, ועדיין בשרו קיים. וכיון דאי איתיה** [שאם היה עדיין] **לדם** הבכור, שעדיין לא נזרק על גבי המזבח — שוב **לא בר** [בן] **זריקה הוא,** שהרי חרב הבית. לכן **אתי** [בא] **בשר** הבכור **ויליף** [למד] **מדם,** שכן הוקש בכתוב בשר הבכור לדם, שנאמר: "את דמם תזרוק על המזבח... ובשרם יהיה לך" (במדבר יח, יז—יח), ללמדנו שאין הבשר נאכל אלא בשעה שהדם ראוי להיזרק על המזבח. ואולם במעשר שני, יש מקום לדון בו אם נאכל הוא בירושלים בזמן הזה.

ד למדנו במשנתנו שאף שאין מביאים לכתחילה את הבכור והמעשר מחוצה לארץ להקריבם בארץ, **אם** אירע **ובאו** והם **תמימין** — הרי אלו יקרבו. ובענין זה **רמינהו** [משליכים, מראים סתירה] ממה ששנינו: מעשה באדם אחד ששמו **בן אנטיגנוס** שעמד **והעלה בכורות מבבל** לארץ כדי להקריבם, ובמקדש **לא קבלו** אותם **ממנו! אמר רב חסדא: לא קשיא** [אין זה קשה], שכן **הא** [זו, הלכה זו במשנתנו] — הריהי כשיטת **ר' ישמעאל,** ואילו **הא** [זו, ההלכה בבן אנטיגנוס] — הריהי כשיטת **ר' עקיבא. דתניא** [שכן שנויה ברייתא] שעולה ממנה שנחלקו בדבר ר' ישמעאל ור' עקיבא: **ר' יוסי אומר** (מוסר) **שלשה דברים משום** (בשם) **שלשה זקנים** (חכמים), והם ר' ישמעאל, ר' עקיבא ובן עזאי. שדרש כל אחד מהם דרשה אחרת בענין בכור ומעשר. **ר' ישמעאל אומר: יכול יעלה אדם** מחוצה לארץ את **מעשר שני** שבידו **בזמן הזה** (לאחר חורבן בית המקדש), **ויאכלנו בירושלים?** — ודין (דבר הנלמד) **הוא,** מהשוואה לדין הבכור, ובאופן זה: **הבכור טעון** (חייב) **הבאת מקום** (העלאה לירושלים), ואף **מעשר** שני **טעון הבאת מקום.** ומעתה נאמר: **מה בכור — אינו נאכל אלא בפני** (בזמן) **הבית, אף מעשר** שני — **אינו נאכל אלא בפני הבית.** ואולם יש לפרוך השוואה זו: **לא,** אין ללמוד דין מעשר שני מדין הבכור, שכן **אם אמרת** כך **בבכור,** שאינו נאכל אלא בזמן הבית — **שכן** הריהו **טעון מתן דמים** (נתינת דמי הקרבן) והקרבת **האימורים** (חלקי הקרבן הקרבים) **לגבי** [אצל, על] **המזבח,** ויש לומר שמפני זה אינו נאכל אלא כשיש מזבח, בזמן הבית, **תאמר** כן אף **במעשר שני — שלא** חייב באכילה? ואמרת שיש ללמוד את דין אכילת מעשר שני בירושלים בזמן הזה לא מהשוואה לבכור אלא מהשוואה לביכורים, ובאופן זה: **הביכורים טעונין הבאת מקום,** ואף מעשר שני **טעון הבאת מקום.** ומעתה נאמר: **מה הביכורים — אין נאכלין אלא בפני הבית, אף מעשר** שני — **אין נאכל אלא בפני הבית.** ואולם אף השוואה זו יש לפורכה, ובאופן זה: **מה לביכורים — שכן טעונין הנחה** לפני המזבח במקדש, שכך נאמר בהם: "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח ה' אלהיך" (דברים כו, ד), ולכך יש מקום לומר שהוא הטעם שאינם נאכלים אלא בפני הבית, והאם **תאמר** כן אף **במעשר** שני — **שלא** חייב בהנחה לפני המזבח?! לכך **תלמוד לומר** (בא כתוב ומלמדנו), בפרשת מעשר שני: **"ואכלת לפני ה' אלהיך** במקום אשר יבחר לשכן שמו שם **מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך"** (שם יד, כג), והרי בכך **הקיש** (השוה) הכתוב **מעשר שני לבכור, מה בכור — אינו נאכל אלא בפני הבית, אף מעשר — אין נאכל אלא בפני הבית.** עד כאן דרשת ר' ישמעאל, ומעתה דנה הגמרא בדבריו. ושואלים: מדוע לאחר שפרכנו את ההשוואה לביכורים, הגענו להיקש שבפסוק הזה, והרי היה מקום להמשיך ולומר: **ליהדר דינא** [יסוב הלימוד מהשוואה לבכור ולביכורים גם יחד], **וליתי** [ויבוא, יילמד דינו של מעשר שני] **בדרך** הלימוד המכונה **"מה הצד"** שאפשר ללמוד מהצד המשותף לבכור ולביכורים ששניהם טעונים הבאת מקום, ואינם נאכלים בזמן הזה, שאף מעשר שני, הטעון הבאת מקום, אינו נאכל בזמן הזה! **אמר רב אשי:** אף מצד משותף זה אין ללמוד לעניין מעשר שני, **משום דאיכא למימר** [שיש מקום לפרוך אותו ולומר]: **מה להצד השוה שבהן — שכן יש בהן צד** (היבט אחד מדיניהם עניינו) **מזבח** (הבכור — החייב בנתינת דמים והקרבת אימורים על המזבח, והביכורים — החייבים בהנחה לפני המזבח), בעוד שבמעשר שני אין כל צד מזבח. וחוזרים לדון בדברי ר' ישמעאל: לדבריו הבכור אינו נאכל בזמן הזה, ואילו בעניינו של מעשר שני הריהו מסופק, ויש לשאול: **מאי קסבר** [ומה הוא סבור], **אי קסבר** [אם הוא סבור] **שקדושה ראשונה** שהתקדשה ירושלים, **קידשה לשעתה** ואף **קידשה לעתיד לבא,** ואף בזמן שבית המקדש חרב, קדושתה עליה — אם כן, **לא שנא** [אינו שונה] דינו של **הבכור ולא שנא** [ואינו שונה] דינו של **מעשר שני,** ושניהם **בני הבאה נינהו** [הם], שלצורך הבכור יבנו מזבח בירושלים ויקריבוהו עליו, והמעשר שני יובא לירושלים וייאכל שם. **ואי קסבר** [ואם הוא סבור] **כי קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא,** ועם כל זה הריהו מסופק במעשר שני — **אפילו בבכור נמי תיבעי** [גם כן תישאל] **לך!** ומשיבים: **לעולם קסבר** [הוא סבור] **כי קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, והכא** [וכאן] בדינו של בכור שפשוט לו שאינו נאכל בזמן הזה **במה עסקינן** [במה אנו עוסקים]? — **כגון שנזרק דמו של בכור** על המזבח עדיין **בפני הבית,** ולאחר מכן **חרב הבית, ועדיין בשרו קיים. וכיון דאי איתיה** [שאם היה עדיין] **לדם** הבכור, שעדיין לא נזרק על גבי המזבח — שוב **לא בר** [בן] **זריקה הוא,** שהרי חרב הבית. לכן **אתי** [בא] **בשר** הבכור **ויליף** [למד] **מדם,** שכן הוקש בכתוב בשר הבכור לדם, שנאמר: "את דמם תזרוק על המזבח... ובשרם יהיה לך" (במדבר יח, יז—יח), ללמדנו שאין הבשר נאכל אלא בשעה שהדם ראוי להיזרק על המזבח. ואולם במעשר שני, יש מקום לדון בו אם נאכל הוא בירושלים בזמן הזה.

מסורת הש"ס

ו. חלה פ"ד מי"א. ירושלמי חלה פ"ד ה"ד (בשינוי שם ומקום) מדרש תנאים לדברים יד, כב (בשינוי שם).

ז. (בשינוי) זבחים ס,ב. תוספתא סנהדרין פ"ג ו. ספרי דברים יד, כג. ילקי"ש תורה תקלה. תתצז.

ח. (הענין) עדויות פ"ח מי"ו. מגילה י,א—ב. חגיגה ג,ב. יבמות טז,א. מכות יט,א. שבועות טז,א. זבחים קז,ב. חולין ז,א. ערכין לב,ב. ירושלמי מע"ש פ"ג ה"ג. שם סנהדרין פ"א ה"ג. תוספתא עדויות פ"ג ג. שם מנחות פ"א י. ילקי"ש תורה תקלא. תתצז. תתקמ.

גרסות

בן אנטיגנוס בכתי"מ ועוד: **בן אטיטוס** ויש בכת"י: **בן אטיטס** וכן בירושלמי ובדפי"א: **בן אטיטום** ובמשניות: **בן אנטינוס.**

אמר ליה ותיבעי לך בכתי"מ ועוד: **אמר ליה אביי ותיבעי לך.**

בזמן הזה ויאכלנו בירושלים בכתה"י ובש"מ: **ויאכלנו בירושלים בזמן הזה.**

תאמר במעשר דלא בכתי"מ נוסף: **תאמר במעשר שאין טעון מתן דמים ואימורין לגבי מזבח.**

ותרשך במקרא: **תרשך.**

וליהדר דינא וליתי במה הצד בכתה"י: **וליהדר דינא וליתי במה הצד השוה שבהן.**

לא שנא בכור ולא שנא מעשר בני הבאה נינהו ברש"י: **בכור נמי ליבעי.**

אפילו בכור נמי תיבעי לך יש בכת"י: **תיבעי לך בכור** ויש בכת"י: **מעשר נמי לא** ובש"מ: **מעשר שני לא ליבעי.**

והכא במאי עסקינן ברש"י: **והכא דפשיטא ליה בבכור.**

כיון דאי איתיה לדם — יליף מדם יש בכת"י וברש"י: **דמקשינן בשרו לדמו ויליף בשר מדם מה דמו במזבח אף בשרו במזבח.**

לשון

מה הצד

שימושה של דרך לימוד זו הוא כאשר אי אפשר ללמוד מהשוואה לדין אחד ואף לא לדין שני, אבל מוצאים אנו בשניהם צד משותף שממנו אפשר ללמוד. יש סבורים כי דרך לימוד זו היא הנקראת "בנין אב משני כתובים".

עיונים

שכן טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח ואף שיש בבכור צדדי חומרה נוספים ביחס למעשר שני: שכן אין הבכור נאכל אלא בזמן קצוב (שני ימים ולילה אחד) ועל ידי אוכלים מוגדרים (כהנים), בעוד שמעשר שני נאכל ללא הגבלת זמן ועל ידי כל אדם. מכל מקום יש לומר כי העדיף להביא כאן צדדי חומרה אלה, שכן כאן לימוד מעשר שני מבכור עניינו עצם היתר אכילתו של המעשר שני בירושלים שלא בפני הבית, ומשום כך נדחית ההשוואה לבכור בצד חומרה שיש בבכור הנוגע למזבח ואינו שייך אלא בפני הבית. ואילו בעמוד הבא שהלימוד מבכור עניינו דרך האכילה, אם בתוך החומות או אף בכל הרואה, יש מקום להביא אף צד חומרה זו שבדרך אכילת הבכור (ח"נ. צ"ק).

ולא קידשה לעתיד לבא מחלוקת זו נזכרת בכמה מקומות בתלמוד, ולא הגיעה לידי הכרעה. ואף הראשונים נחלקו בדעותיהם. ויש בענין זה כמה צדדים. ובסוגיה כאן לא נאמר במפורש אם מדובר רק בקדושת המקדש (אם קידשה לשעתה או לעולם) או גם בקדושת הארץ, הנוגעת לענין החובה להפריש תרומות ומעשרות. ושתי קדושות אלה אינן תלויות זו בזו, שייתכן שתהא האחת קיימת לעולם והאחרת בטלה עם החורבן והגלות. וראה בראשונים שדנו בענין. כי מן הסוגיה משמע שגם לאחר החורבן קדושת הארץ לא בטלה, ומשום כך יש דין מעשר שני. ומצד אחר ניתן לומר, כי כפי שיש מקום להעמיד (בתירוץ הדברים, בהמשך) את דין אכילת הבכור כשהוקרב עוד בזמן שהמקדש היה קיים, כך ניתן להסביר את האמור במעשר שני כשהופרש עוד בזמן המקדש.

אורח ההלכה

אכילת מעשר שני בזמן הזה מעשר שני אף שהוא נוהג בין בפני הבית ובין שלא בפניו, מכל מקום אינו נאכל (בירושלים) אלא בזמן שבית המקדש קיים, שנאמר: "מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך", ומפי השמועה למדו: מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית — אף מעשר שני אינו נאכל אלא בפני הבית. כברייתא. (רמב"ם ספר זרעים הלכות מעשר שני ונטע רבעי פ"ב ה"א).

ביכורים אין נאכלין אלא בפני הבית מצות בכורים אינה נוהגת אלא בזמן שבית המקדש קיים. כמשנה במסכת שקלים וכגמרא כאן. (רמב"ם ספר זרעים הלכות ביכורים פ"ב ה"א).

מה לביכורים שכן טעונין הנחה המביא את הבכורים לבית המקדש, אחרי שהגיע להר הבית וקרא את פרשת הביכורים, צריך להניח את סל הביכורים בצד המזבח בקרן דרומית מערבית בדרומה של הקרן. כתוספתא ביכורים וכגמרא כאן. (רמב"ם שם פ"ג הי"ב).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

ומאחר שפשוט לו לר' ישמעאל שבכור אינו נאכל בזמן הזה, דן ואמר כי **אתי** [בא] **מעשר שני ויליף** [ולמד] מהשוואתו **לבכור**. ושואלים על עצם דרך הלימוד המבוססת על השוואת מעשר שני לבשר הבכור: **מי ילפינן** [האם למדים אנו] דינם של דברים שהם מכלל הקדש **מהדדי** [אלו מאלו]? **והאמר** [והרי אמר] **ר' יוחנן: בכל** דיני **התורה כולה למדין** אנו בדרכי לימוד התורה **למד** (דין הנלמד) **מן הלמד** (דין שהוא עצמו נלמד מדין אחר), **חוץ מן הקדשים שאין למדין בהם למד מן הלמד!** ומשיבים: אין זה לימוד בקדשים, שכן **מעשר שני חולין הוא** נחשב. וחוזרים ושואלים: **הניחא למאן דאמר** [הסבר זה נוח למי שאומר] **כי בתר** [לאחר] **למד אזלינן** [הולכים אנו], שאם הנושא הנלמד הוא קודש — אינו נלמד מדין אחר שהוא עצמו נלמד, ואם הוא חולין — הריהו נלמד מדין אחר שהוא עצמו נלמד. **אלא למאן דאמר** [למי שאומר] **כי בתר** [אחר] **מלמד אזלינן** [אנו הולכים], שהדבר הקובע בכלל זה, הוא הדבר המלמד (ובענייננו, בשר הבכור הנלמד מדם הבכור), **מאי איכא למימר** [מה יש לומר]? ומשיבים: דין **בשר** הבכור ודין **דם** הבכור **חדא מילתא היא** [דבר אחד הוא], ואין לומר שהבשר למד מן הדם וממילא אין כאן למד מן הלמד.

א שנינו בברייתא שר' יוסי מסר שלשה דברים משום שלשה זקנים. ומביאים את הדבר השני, שר' **עקיבא אומר: יכול** מותר **שיעלה אדם בכור מחוצה לארץ לארץ בזמן שבית המקדש קיים, ויקריבנו?** — **תלמוד לומר: "ואכלת לפני ה' אלהיך** במקום אשר יבחר לשכן שמו **שם מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך"** (דברים יד, כג) — ללמדנו: רק **ממקום שאתה מעלה** לירושלים את **מעשר דגן** לאכילה, כלומר, מארץ ישראל — **אתה מעלה** למקדש את **הבכור** להקרבה ולאכילה. **ואילו ממקום שאי** (שאין) **אתה מעלה מעשר דגן** (חוצה לארץ) — **אי** (אין) **אתה מעלה בכור.** ולפיכך האמור במשנתנו שאם בדיעבד העלו בכורות מחוצה לארץ (אף שאסור מלכתחילה לעשות כן), הרי אלו קרבים, הוא כשיטת ר' ישמעאל, הסבור שאף שאין ראוי להביא לכתחילה מחוץ לארץ בכור להקרבה בארץ, אם הביא מחוץ לארץ בכור שאינו בעל מום — הריהו קרב. ומה ששנינו כי בן אנטיגנוס העלה בכורות מבבל, ולא קיבלו אותם ממנו להקרבה — משנה זו הריהי כשיטת ר' עקיבא.

ב ושבים לבאר את הדבר השלישי באותה ברייתא, ובענין אכילת מעשר שני. **בן עזאי אומר: יכול** מותר הדבר שיהא אדם **מעלה את מעשר שני** שלו מביתו בארץ ישראל לירושלים, **ויאכלנו** לאו דווקא בין חומות ירושלים ("לפנים מן החומה") אלא **בכל** התחום **הרואה** את ירושלים? **ומסביר בן עזאי את בעייתו זו: אכן דין** (דבר הנלמד) **הוא** מהשוואת מעשר שני לקרבן בכור, ובאופן זה: קרבן **בכור טעון** (חייב) **בהבאת מקום** (העלאה לירושלים), **ואף מעשר שני טעון הבאת מקום.**

ואתי מעשר שני ויליף מבכור — יד), דמעשר שני איתקש לבכור. וכיון אלא בפני הבית, כגון הכא דילפת בשר מדם, מהדדי, כגון הכא דילפת בשר מדם, בהקישא ד"ואכלת לפני ה'" וגו' (דברים דאיכא בכור, דפשיטא לו דלא מיתאכיל מעשר מיניה. ומי ילפינן קדשים — ומעשר מבשר? והא אמר רבי יוחנן כו' — ומפרש טעמא ב"איזהו מקומן" (זבחים מט,ב). למד מן הלמד — כגון הכא, דמעשר למד מבשר, ובשר גופיה למד מדם. חולין הוא — ולמידין אותו. בתר הלמד אזלינן — דאם הוא חולין, למידין אותו מהמלמד. בתר המלמד — דם המלמד בעי למיהוי חולין. מאי איכא למימר — הא הוי המלמד בכור. קשיא לי: כיון דלא קידשה לעתיד, אמאי מספקא ליה במעשר? וכמדומה אני שלשון ירושלמי הכתוב בספריס עיקר, וכן קבלתי במסכת מכות (יט,ג): אי קסבר קידשה לעתיד לבוא — בכור נמי ליבעי, ואי קסבר לא קידשה — מעשר נמי לא ליבעי! לעולם קסבר קידשה לעתיד לבוא, והכא דפשיטא ליה בבכור — כגון שנזרק דמו בפני הבית כו'. ולא גרסינן: כיון דאם איתיה לדם לאו בר זריקה הוא כו', אלא הכי גרסינן: ואתי בשר ויליף מדם, מה דמו במזבח — אף בשרו במזבח. כלומר, מה דמו של זה מזרק בזמן מזבח — אף בשרו לא יאכל אלא בזמן מזבח, ואתא מעשר וגמר מהאי בשר. מעשר דגן — אינו בא אלא מן הארץ, בפרק קמא דקדושין בסופו (לו,ב). אתה מעלה בכור — וברייתא דלא קיבלו מבני אנטיגנוס — רבי עקיבא היא, ומתניתין — רבי ישמעאל היא, דלא מייתר ליה האי קרא להך דרשא. בכל הרואה — בכל מקום שיוכל לראותו העומד בירושלים. ודין הוא — דאינו נאכל.

תוספות

ממקום שאי אתה מעלה מעשר דגן אי אתה מעלה בכור — והשתא אשכחן פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא. דרבי ישמעאל אית ליה דלכתחילה אין מביאין בכור ומעשר מחוצה לארץ לארץ, אבל דיעבד אם באו תמימים — יקרבו, והיינו כמתניתין. ורבי עקיבא — אפילו דיעבד, נמי לא קרבי, דאיתקש למעשר דגן. וההיא דבן אנטיגנוס — כוותיה אתיא. ואם תאמר: בשלמא רבי עקיבא — כדמפרש טעמא, דאיתקש בכור למעשר דגן, אלא לרבי ישמעאל מאי טעם? אי סבירא ליה היקשא דמעשר דגן — אפילו דיעבד נמי לא. ואי לא סבר לה — אפילו לכתחילה נמי יביא! ויש לומר: דמפיק מדרשא דסיפרי, שפירש לעיל "רק קדשיך אשר יהיו לך" וגו' — מכאן שמביאין קדשים מחוצה לארץ לארץ. יכול אף בכור ומעשר כן? — תלמוד לומר "רק". והיינו דוקא לכתחילה הוא דאימעוט, דבהא איירי ביה קרא, דכתיב "תשא ובאתי", והיינו לכתחילה.

יכול יעלה אדם מעשר שני ויאכלנו כו' — ואם תאמר: אמאי סלקא דעתך שיהא נאכל בכל הרואה? הא "לפני ה' אלהיך" כתיב ביה! ויש לומר: דומיא דשילה, דאוכלים מעשר שני בכל הרואה. ויש ספרים דגרסינן לה להך קושיא ולהאי שינויא.

הדרן עלך אלו קדשים

מסורת השי"ס

א. שבועות י,א. זבחים מט,ב. ראה ירושלמי קדושין פ"א ה"ב. וראה שם יבמות פ"ח ה"א. ילק"ש תורה תצב.

ב. מכות יט,א. זבחים מה,א. זבחים נ,א. ס,ב. ילק"ש תורה תצג. תקלא. תתצז.

ג. (בשינוי) תוספתא סנהדרין פ"ג ה. ספרי דברים יד, כג.

גרסות

ומי ילפינן קדש מהדדי בכתה"י ובש"מ: **ומי ילפינן קדשים מהדדי.**

ותרשך במקרא: **תרשך.**

יכול מעלה את בכתה"י: **יכול יעלה** ובש"מ: **יכול יעלה אדם.**

אישים

בן עזאי

הוא שמעון בן עזאי, מן התנאים ביבנה. אף על פי ששמעון בן עזאי לא זכה להיסמך (ולכן הוא נקרא בשמו בלבד, בלי תואר, לרוב רק "בן עזאי"). הוא נחשב לאחד מגדולי החכמים, וחכמתו הרבה היתה למשל במשך דורות רבים. כפי הנראה לא למד תורה בצעירותו, אלא שלאחר זמן פגש את בתו של ר' עקיבא והיא הבטיחה לו שתינשא לו אם ילמד תורה, ואכן כתוצאה מכך החל ללמוד תורה, ולמד מפי ר' יהושע ור' ישמעאל, ואולם בעיקר היה תלמיד מובהק (ואפילו תלמיד־חבר לר' עקיבא, שאותו החשיב כגדול חכמי ישראל בדורו, ויש שהובאו דבריו, כמו בסוגייתנו, בצד דברי ר' עקיבא). אין זה ברור אם אכן נשא לאשה את בתו של ר' עקיבא. יתכן גם שנשאה ופרש ממנה לאחר זמן קצר, כי בשל חשקו בתורה (עליו אמרו "משמת בן עזאי בטלו השקדנים") התמסר כולו ועסק בתורה בלבד.

דבריו בהלכה ואגדה מצויים במשנה, בברייתות, ובתלמוד, וכפי הנראה אף הספיק להעמיד תלמידים בטבריה עירו. בן עזאי עסק גם בנסתרות והוא נמנה עם הארבעה שנכנסו לפרדס, ועליו נאמר ש"הציץ ומת" וקראו עליו את המקרא "יקר בעיני ה' המותה לחסידיו" (תהילים קטז, טו).

עיונים

חוץ מן הקדשים שאין למדין למד מן הלמד כבר העירו, כי כלל זה שאין למדים למד מן הלמד, קיים לדעת הירושלמי בכל דיני התורה ולא רק בקדשים, לשיטת ר' ישמעאל (ראה ירושלמי קידושין פ"א ה"ב ועוד). וכן מצאנו בספרי לענין דיני טומאה וטהרה (ראה במדבר יט, יח ובמפרשי הספרי שם).

ולגבי עצם הדבר, מפני מה אין למדים בקדשים למד מן הלמד, לא כתבו הראשונים. ואולי משום שהכתוב מפרט בדיני הקרבנות, וחוזר כמה פעמים על דברים דומים, אף שהיה אפשר להבינם מן הסברה, ובמידות שהתורה נדרשת בהן. ויתכן לומר שהסיבה לכך היא שאין למדים בקדשים למד מן הלמד. ועוד, שלגבי קרבנות רבים יש צדדי דמיון שונים, ואם למדים אנו מן הלמד ללא הגבלה, נמצא שהכל למד מן הכל. ועוד, שעלולים לבוא בזה לידי טעות (ראה פנ"י שבועות ט,ב).

וכבר העירו ראשונים ואחרונים (ראה עיטור סופרים על ספר כריתות) כי כפי שעולה מסוגיות הגמרא בכמה מקומות, לא בכל מה שקשור לקדשים קיים כלל זה של אין למדים למד מן הלמד, אלא דווקא בדיני הקרבנות, שהם מסורים בידינו, וצריכים אנו בהם להכרעה של הלכה למעשה, אבל לא בענייני הכפרה לעצמם, שהם דבר המסור לשמים (ראה פנ"י שבועות שם).

בשר ודם חדא מילתא היא לכאורה הדבר תמוה, שהרי ודאי יש הבדל בין זריקת הדם (שאינה אלא במזבח) ובין אכילת הבשר! ויש שהסביר כי מאחר ואכילת הבשר תלויה בזריקת הדם, הרי זה נחשב כדבר אחד (על"נ, מכות). ויש שתירץ כי כתוב זה בא ללמד על אכילת הבשר (שהרי מדובר באותה פרשה במתנות הכהנים, ולא בעבודת הקרבנות), ונמצא שהכתוב בא רק לתלות במפורש את אכילת הבשר בזריקת הדם (חידושי בתרא).

יכול מעלה את מעשר שני... בגמרא הוסבר שהעלה בן עזאי אפשרות זו של אכילת מעשר שני אף מחוץ לחומות ירושלים, כיון שבהיות המשכן בשילה כך נהגו. אכן לא שאל בן עזאי אלא ביחס למעשר שני, ולא בקדשים קלים (אף שבמשכן שילה אכלו בכל הרואה גם קדשים קלים) — משום שבקדשים קלים יש צד חומרה שצריכים נתינת דם והקרבת אימורים על המזבח (גירסת שטמ"ק בגמרא. ראה גרסות). ועוד הסבירו בטעם שאלתו של בן עזאי רק ביחס למעשר שני — שכן יש צד קל במעשר שני, שהוא נאכל על ידי כל אדם, ובכל הזמנים. ומשום כך היה מקום לחשוב שייאכל בכל הרואה (ספרי).

בכל הרואה מונח זה (שבמקורו נקבע ביחס למשכן שילה) מתייחס בפשטות לכל המרחב שהנמצא בו רואה את שילה או ירושלים (רמב"ם, וראה ירושלמי). אכן יש שפירשו שהכוונה לכל המרחב הנראה על ידי הנמצא בשילה או בירושלים (רש"י בסוגייתנו, ובמקומות אחרים לא פירש רש"י כן, אלא למרחב שממנו רואים את שילה וירושלים). ובזבחים (קיח,ב) נחלקו חכמים אם בכלל "כל הרואה" שיהיה רואה את כולו (בלא שיהיה דבר החוצץ בין הרואה לבין הנראה) או אף זה הרואה את מקצתו. ועוד בהגדרת מקום הרואה, דנו שם חכמים במצבים שונים של הרואה, האם בכלל "בכל הרואה" אף מקום כזה שהעומד בו רואהו, אך הישב בו אינו רואהו. או כשאדם עומד על שפת הנחל הריהו רואהו, ואולם בהיותו בתוך הנחל אין הוא רואהו.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

מה בכור אינו נאכל אלא לפנים מן החומה — דקדשים נפסלין ביוצא. מה לבכור שכן חילקת בזמן אכילתו — ואוכליו: חילקת בזמן אכילתו — דאינו נאכל אלא לשני ימים ולילה אחד, ומעשר שני — לעולם. וחילקת באוכליו — שאינו נאכל אלא לכהנים, ומעשר שני — לכל אדם. ומאי קשיא ליה לבן עזאי דקאמר יכול כו' — ומנא תימי לך האי דיאכל בכל הרואה, דאילטריך קרא להכי? ובירושלים לפנים מן החומה — וקשיא ליה: בשלמא קדשים קליס — בעו מתן דם, אלא מעשר — ליתאכיל בכל הרואה! קא משמע לן. ויפסל — מהקרבה, הואיל וכתיב "שנה בשנה". שנה בשנה — שבע שנים במשמע. יום אחד משנה זו — שאחטו כמלואו בסוף שנתו. וקא משמע לן קרא דנאכל אותו יום ויום המחרת, שהוא משנה האחרת. כחזה התנופה — דהיינו חזה ושוק של שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד. [ליישנא אחרינא]: "יהיה", "ובשרם יהיה לך כחזה התנופה", דמשתמע הוי אזלינן לחומרא, ואמרינן (זבחים נז,א): כחזה ושוק של תודה, וכתיב "יהיה" — להוסיף עוד הוייה אחרת ביוצא בה, והיינו יום שני.

הדרן עלך אלו קדשים

מה בְּכוֹר – אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, אַף מַעֲשֵׂר – אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, מַה לְּבְכוֹר – שֶׁכֵּן טָעוּן מַתַּן דָּמִים וְאֵימּוּרִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, תֹּאמַר בְּמַעֲשֵׂר – דִּלְמָא, תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ... מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ", מַקִּישׁ מַעֲשֵׂר לִבְכוֹר, מַה בְּכוֹר – אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, אַף מַעֲשֵׂר – אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה. מַאי קַשְׁיָא לֵיהּ דְּקָאָמַר "יָכוֹל"? אָמַרְתָּ, הוֹאִיל וּתְנַן: [ה]אֵין בֵּין שִׁילֹה לִירוּשָׁלַיִם אֶלָּא, שֶׁבְּשִׁילֹה אוֹכְלִין קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּכָל הָרוֹאֶה, וּבִירוּשָׁלַיִם לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, וְכֵן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים, מַהוּ דְּתֵימָא: בִּירוּשָׁלַיִם לֵיתֵי מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּכָל הָרוֹאֶה, קָא מַשְׁמַע לָן.

ג [ה]אֲחֵרִים אוֹמְרִים: יָכוֹל יְהֵא בְּכוֹר שֶׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ כִּפְסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין, וְיִפָּסֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירוֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ", מַקִּישׁ בְּכוֹר לְמַעֲשֵׂר, מַה מַעֲשֵׂר – אֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֵירְתָּהּ, אַף בְּכוֹר – אֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֵירְתָּהּ. וּלְרַבָּנַן, דְּמַפְּקִי לְהוּ לְטַעֲמָא אַחֲרִינָא, מִשָּׁנָה לַחֲבֵירְתָּהּ מְנָא לְהוּ? נָפְקָא לְהוּ מִ"לִּפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה" – לִימֵּד עַל הַבְּכוֹר שֶׁאֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֵרְתָּהּ. וְלַאֲחֵרִים, "לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְּשָׁנָה" מַאי דָּרְשִׁי בֵּיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא: [ו]יוֹם אֶחָד מִשָּׁנָה זוֹ, וְיוֹם אֶחָד מִשָּׁנָה אַחֶרֶת, לִימֵּד עַל הַבְּכוֹר שֶׁנֶּאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד. וְרַבָּנַן, דְּנֶאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד מְנָא לְהוּ? – אֲמַר קְרָא: "יִהְיֶה לְךָ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה".

הדרן עלך אלו קדשים

ומעתה יש לומר: מה הבכור — אינו נאכל אלא לפנים מן החומה, אף מעשר שני — אינו נאכל אלא לפנים מן החומה. אולם אפשר לפרוך: מה לבכור — שכן יש בו צד חומרה, שהוא טעון מתן דמים ואימורין (חלקי הקרבן הקרבים) לגבי מזבח, והאם תאמר במעשר שני — שלא מחוייב באלו?! לכך תלמוד לומר (מלמדנו הכתוב): "ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך" — מקיש הכתוב דין המעשר לדין הבכור, ללמדנו: מה בכור — אינו נאכל אלא לפנים מן החומה, אף מעשר — אינו נאכל אלא לפנים מן החומה. ודנים: מאי קשיא ליה דקאמר [מה היה קשה לו, לבן עזאי, שהוא אמר] יכול שיעלה את מעשר שני ויאכלנו בכל הרואה, מדוע נדרש בן עזאי כלל לשאלה זו? ומסבירים: שכן אמרת (יכול היית לומר) שמותרת אכילת מעשר שני בירושלים בכל הרואה, וטעם הדבר, הואיל ותנן [ושנינו במשנה] אין בין הדינים שנהגו בהיות המשכן בשילה לבין הדינים הנוהגים בהיות בית המקדש בירושלים, אלא שבהיות המשכן בשילה היו אוכלין קדשים קלים וכן מעשר שני בכל הרואה, ואילו בהיות המקדש בירושלים אין אלו נאכלים אלא לפנים מן החומה, וכן הקרבנות שהם בכלל קדשי קדשים אינם נאכלים, הן בשילה והן בירושלים, אלא לפנים מן הקלעים (בשילה — בין יריעות חצר המשכן, ובירושלים — בין חומות העזרה). ומעתה היה מקום לומר כי מאחר וכאמור, אין במעשר שני חומרה מיוחדת כמו בבכור (שהוא טעון מתן דמים ואימורים), ואם כן מהו דתימא [שתאמר] שאף בירושלים ליתי [יביאו] מעשר שני בכל הרואה, לכן קא משמע לן [משמיע לנו] הכתוב שאין הדין כן, וכפי ששנינו במשנה.

ג באותה ברייתא הביא ר' יוסי מסורת נוספת של חכמים, בענין הבכור. במשנה בבכורות (כו,ב) נאמר שהבכור נאכל בתוך שנתו, כנאמר בו: "לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה" (דברים טו, כ). **אחרים אומרים: יכול** אדם לומר שיהא דינו של **הבכור שעברה שנתו כשאר פסולי המוקדשין** (קרבנות שנפסלו), **ויפסל** בכך? לכך **תלמוד לומר** (הכתוב אומר) "ואכלת לפני ה' אלהיך... **מעשר דגנך ותירושך ויצהרך** ובכורות בקרך וצאנך", הרי שהכתוב **מקיש בכור למעשר**, ומכאן נלמד: **מה מעשר — אינו נפסל משנה לחבירתה, אף בכור — אינו נפסל משנה לחבירתה.** ושואלים: **ולרבנן** [ולחכמים, האחרים שבמסורותיו של ר' יוסי, ר' ישמעאל, ר' עקיבא ובן עזאי], **דמפקי להו לטעמא אחרינא** [שמוציאים הם, שלמדים מכתוב זה בדרך היקש לטעם, לדין אחר], **אם** כן הלכה זו שאין הבכור נפסל **משנה לחבירתה מנא להו** [מנין להם]? ומשיבים: **נפקא להו** [יוצאת, נלמד להם] הלכה זו מהכתוב **"לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה"** — והרי לשון הכתוב "שנה בשנה", יש בה הוראת שתי שנים, ובכך **לימד** בין השאר **על הבכור שאינו נפסל משנה לחברתה.** וחוזרים ושואלים לצד ההפוך: **לשיטתם** של **אחרים** הלמדים מהיקש הכתוב בכור למעשר, **אם** כן בכתוב זה **"לפני ה' אלהיך תאכלנו שנה בשנה"** (דברים ט, ב) **מאי דרשי ביה** [מה הם דורשים בו]? ומשיבים: **מיבעי ליה לכדתניא** [נצרך להם כתוב זה, להלכה אחרת בבכור, וכמו ששנינו בברייתא] בענין זמן אכילתו של הבכור: שכך נלמד מהכתוב בו "שנה בשנה" — שיש אופן שייאכל בשרו על פני שנתיים: **ביום אחד** (שהוא היום האחרון) **משנה זו, וביום אחד** (שהוא היום הראשון) **משנה אחרת,** ומכאן **לימד** הכתוב **על הבכור שהוא נאכל לשני ימים ולילה אחד.** ושואלים לצד האחר: **ורבנן** [וחכמים, ר' ישמעאל ור' עקיבא ובן עזאי], דין זה שהבכור **נאכל לשני ימים ולילה אחד מנא להו** [מנין להם]? ומשיבים: **אמר קרא** [המקרא] בדין הבכור "ובשרם **יהיה לך כחזה התנופה** וכשוק הימין יהיה לך" (במדבר יח, יח), ומכפל הלשון "יהיה לך" למדנו שמשך אכילת הבכור יש בו יום נוסף (על פני אכילת תודה, הנאכלת ליום ולילה בלבד), והריהו נאכל לשני ימים ולילה.

עיונים

מה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורין בגירסת הגמרא שלפנינו, צדדי החומרה שבבכור ביחס למעשר שני הם בדברים הנוגעים להקרבתו (המכונה בעמוד הקודם "צד מזבח"). אכן ישנם צדדי חומרה נוספים בבכור ביחס למעשר שני, ובדברים הנוגעים לאכילתו: שכן הבכור נאכל בזמן קצוב (שני ימים ולילה אחד), ונאכל רק לאוכלים מוגדרים (כהנים), ואילו מעשר שני נאכל ללא הגבלת זמן וללא הגבלת האדם האוכלו. וכן היא גירסת רש"י לפנינו: "מה לבכור שכן חילקת בזמן אכילתו ואוכליו, תאמר במעשר וכו'". וראה עוד עיונים בעמוד הקודם.

שבשילה אוכלין בכל הרואה הטעם הפשוט הוא, ששילה היתה עיר פרזות, ללא חומה, ומשום כך לא היה לה גבול מוגדר, ונחשב תחומה (כעין מחנה ישראל במדבר) בכל מקום ששילה (או המשכן) נראים משם. ובמסכת זבחים (קיח,א־ב) הובאו כמה טעמים לדבר: שכן נדרש מן הכתוב "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה" (דברים יב, יג) המלמדנו שבכל מקום אשר תראה — אין אתה מעלה, אבל אתה אוכל בכל מקום אשר תראה. ועוד ציינו כתובים נוספים שיש בהם רמז לדבר זה, ובכללם כתובים הנוגעים ליוסף (ששילה היתה בנחלת שבטו), שלא נשא עיניו למה שאינו ראוי לו (אשת פוטיפר), לכך זכה שבנחלתו (שילה) יהיה מותר לאכול מן הקרבנות בכל מלוא עיניו של הרואה.

אורח ההלכה

ובירושלים לפנים מן החומה ירושלים מקודשת משאר הערים המוקפות חומה, שאוכלים קדשים קלים ומעשר שני לפנים מחומתה. כמשנה במסכת כלים וכגמרא כאן. (רמב"ם ספר עבודה הלכות בית הבחירה פ"ז הי"ד).

בכור אינו נפסל משנה לחבירתה אף שמלכתחילה הבכור נאכל בתוך שנתו הראשונה, מכל מקום אם עבר ואיחר את הבכור לאחר שנתו, אף על פי שהוא עובר ב"לא תעשה", אם היה תם — הרי זה לא נפסל, אלא מקריבו. ואם היה בעל מום — שוחטו בכל מקום, משנה לחברתה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"א הי"ג).

זמן אכילת קרבן בכור דין קרבן הבכור כדין קרבן שלמים, שנאכל שני ימים ולילה אחד — ביום הזביחה, וכל הלילה, וכל יום המחרת עד שתשקע החמה, כמשנה במסכת זבחים וכגמרא כאן. (רמב"ם ספר עבודה הלכות מעשה הקרבנות פ"י ה"ו).

מסורת הש"ס

ד. משנה מגילה ט,ב.

ה. ר"ה ה,ב. זבחים כט,א. ספרי שם. ילקי"ש תורה תצז. תתקלה. וראה תוספתא סנהדרין פ"ג ו.

ו. בכורות כז,ב. ספרי דברים טו, כ. ילקי"ש תורה תתק. ירושלמי ר"ה פ"א ה"א. וראה ירושלמי מע"ש פ"א ה"א. קדושין פ"ב ה"ז.

ז. מעילה י,ב. ירושלמי יומא פ"ו ה"א. פסחים פ"ט ה"ו. תו"כ ויקרא ד, כד.

ח. יומא נ,א. נזיר כא,ב. ב"ק קי,ב. סנהדרין קיב,ב. הוריות ו,ב. תמורה טו,א. תמורה טז,א. ירושלמי פסחים פ"ט ה"ו. שם יומא פ"ו ה"א. תו"כ ויקרא ד, יד. ילקי"ש תורה תסט.

ט. ירושלמי פסחים פ"ט ה"ו. תוספתא תמורה פ"א כג.

גרסות

מה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורין לגבי מזבח תאמר במעשר דלא בכתי"מ: **מה לבכור שכן חלקת בו במקום אכילה ואוכליו** וברש"י **מה לבכור שכן חילקת בזמן אכילתו ואוכליו** (ראה בש"מ ובגר"א).

מאי קשיא ליה דקאמר יכול בכתי"מ נוסף: **הכי קא קשיא ליה.**

וכן קדשי קדשים בכתה"י: **כאן וכאן קדשי קדשים** ובדפ"א: **כן וכן קדשי קדשים.**

מהו דתימא בירושלים ליתי מעשר שני בכל הרואה בכתי"מ ועוד: **מהו דתימא ליתכול מעשר שני בכל הרואה.**

משנה לחבירתה מנא להו בכתי"מ: **בכור שאינו נפסל משנה לחברתה מנא להו.**

יום אחד משנה זו ויום אחד משנה אחרת בכתי"מ: **יום אחד משנה חשוב שנה** ויש בכתי"י: **יום אחד בשנה זו ויום אחד בשנה זו.**

יהיה לך כחזה התנופה בדפ"א: **יהיה כחזה התנופה** וראה ברש"י ובכתי"מ נוסף: **הקישו הכתוב לחזה ושוק של שלמים מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד אף בכור נאכל לשני ימים ולילה אחד.**

ורבנן דנאכל — כחזה התנופה יש כתי"י בו חסרות מילים אלו.

החיים

שילה

שילה המצויה בנחלת שבט אפרים (ראה שופטים כא, יט) נמצאת כ— 35 ק"מ מצפון לירושלים, על דרך ההר המרכזית (ומתואר מקומה בדיוק "מצפונה לבית אל, מזרחה השמש למסלה העולה מבית אל שכמה..." שם), כ— 15 ק"מ דרומית לשכם. שילה שימשה כמקום משכן לארון הברית, לאהל מועד וכליו. במשך שנים רבות ("שלש מאות ושבעים חסר אחת"), ועד לחורבנה (עם מות עלי הכהן, כדרך שהכתובים מלמדים על כך) היתה שילה מרכזו הרוחני של עם ישראל.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

משנה ושאבדה ונמצאת בעלת מום — קודם שנתכפר נאחרת. אם כיפרו הבעלים — אחרי כן נאחרת. תמות — ואפילו לרבנן דאמרי לקמן, ופליגי עליה דרבי, דאין חטאת מתה אלא שנמצאת לאחר שכיפרו הבעלים — בהא מודו. הואיל ואיכא תרתי לריעותא: דאבדה, ונמצאת בעלת מום. ולהכי נקט בעלת מום, דאי תמימה, הואיל ונמצאת קודם כפרה — אפילו כיפרו הבעלים שוב נאחרת, רועה.

א לַד חַטָּאת, וּתְמוּרַת חַטָּאת, ב וְחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ — יָמוּתוּ. ג וְשֶׁעִיבְּרָה שְׁנָתָהּ, וְשֶׁאָבְדָה וְנִמְצֵאת בַּעֲלַת מוּם, אִם מִשֶּׁכִּפְּרוּ הַבְּעָלִים — תָּמוּת, וְאֵינָהּ עוֹשָׂה תְּמוּרָה

א משנה הולד הנולד לקרבן **חטאת**, וכן הבהמה שהיא **תמורת חטאת**, וכן קרבן **החטאת שמתו בעליה** קודם שקרב קרבנם — דינם של כל אלה **שימותו**, על ידי שכונסים אותם במקום סגור, ומונעים מהם מזון. ואילו החטאת **שעיברה שנתה** (שעברה שנה משנולדה) שהיא פסולה, שכן אין החטאת באה אלא בתוך שנתה, וכן החטאת **שאבדה ונמצאת** לאחר מכן כשהיא **בעלת מום, אם משכפרו** (התכפרו) **הבעלים** בהקרבת בהמה אחרת תחת זו לאחר שאבדה — **תמות**, וכן דינה **שאינה עושה תמורה**, כלומר, שאם המירו עליה בהמת חולין — אין זו תמורה.

תוספות

ולד חטאת ושאבדה ונמצאת בעלת מום — פירש רש"י: ואפילו לרבנן דאמרי לקמן, ופליגי עליה דרבי, דאין חטאת מתה אלא בשנמצאת אחר שנתכפרו הבעלים — בהא מודו, הואיל ואיכא תרתי לריעותא: דאבדה, ונמצאת בעלת מום. ולהכי נקט בעלת מום, דאי תמימה הואיל ונמצאת קודם כפרה, אפילו כיפרו בעלים שוב באחרת — רועה. עד כאן לשונו. ולא נהירא, דמשמע לפירושו דריבוי ריעותא מביאין אותה למיתה. ואדרבה, סוגיא דשמעתין משמע דריבוי ריעותא מביאין אותה לידי רעייה. דאמר רבא בגמרא: אבודת לילה — לא שמה אבודה. פירוש: ואינה מתה אלא רועה. ועוד: לרבי אבא דאמר בגמרא לקמן (כג,א): הכל מודים שאם נתכפר בשאינה אבודה [אבודה] — מתה, והכא בנתכפר בשאינה אבודה מיירי, ואם כן למה לי בעלת מום לרבי אבא? מיהו, איכא סוגיות בפרק "מי שהיה טמא" (פסחים צז,א) ובפרק "התודה" (מנחות פ,א) ולקמן (כג,א) נמי, דלית להו דרבי אבא. ועוד: דדייק לקמן בגמרא מבבא דמתניתין דאחר כך, דמתניתין רבנן היא, מהכא הוה מצי למידק, מדנקט בעלת מום! לכן נראה לפרש דנקט בעלת מום לרבותא, דמהו דתימא: הואיל ואיתרבו כל כך דאבודה ובעלת מום, הויא לה כאבודת לילה, ורועה — קא משמע לן, דאפילו הכי — מתה.

אם כיפרו בעלים תמות — למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. לרבי — אפילו אם נמצאת לפני כפרה, ולרבנן — בנמצאת לאחר כפרה.

מסורת הש"ס

א. מעילה י,ב. ירושלמי יומא פ"ו ה"א. פסחים פ"ט ה"ו. תו"כ ויקרא ד, כד.

ב. יומא נ,א. נזיר כא,ב. ב"ק קי,ב. סנהדרין קיב,ב. הוריות ו,ב. תמורה טו,א. תמורה טז,א. ירושלמי פסחים פ"ט ה"ו. שם יומא פ"ו ה"א. תו"כ ויקרא ד, יד. ילקו"ש תורה תסט.

ג. ירושלמי פסחים פ"ט ה"ו. תוספתא תמורה פ"א כג.

גרסות

ושעיברה שנתה בדפ"א: **ושעברה שנתה** ובמשניות: **שעברה שנתה.**

אם משכפרו הבעלים בדפ"א: **אם משיכפרו הבעלים** וברש"י ובש"מ: **אם כפרו הבעלים.**

ואינה עושה תמורה יש בכת"י: **אינה עושה תמורה.**

עיונים

אם משכפרו הבעלים תמות בראשונים ישנן שתי שיטות פרשנות מרכזיות בפירוש הדברים, והאחרונים נזקקים להן רבות. שכן לשיטת רש"י דין מיתה בחטאת שעברה שנתה ואבדה (שכן מבואר בגמרא שאף בחטאת שעברה שנתה מדובר שאבדה) ובחטאת שאבדה ונמצאה בעלת מום, הריהו משום שיש בחטאות אלה שתי מגרעות (עברה שנתה ואבדה, אבדה ונמצאת כשהיא בעלת מום), "תרתי למיעוטא". ומשום כך, אף חכמים מודים בדינן של אלו שמתות, אף שכפרו בעליה באחרת לאחר שנמצאה. אכן עיקרה של שיטת פרשנות זו הינה ההבנה שריבויין של המגרעות שבחטאת מביא עליהן דין מיתה. ולשיטת התוס' ריבויין של המגרעות שבחטאת אינו מביא עליהן אלא דין רעיה, ולא דין מיתה. ומשום כך שיטת פירושם במשנה שונה, שאם נמצאה החטאת האבודה לאחר שכבר התכפרו הבעלים באחרת — דינה שתמות. וללמדנו באה המשנה, לשיטת חכמים, שאף שיש בדבר שתי מגרעות, שבזמן שהתכפרו הבעלים באחרת היתה החטאת האבודה דחויה מהקרבה (שכן עברה שנתה או שהיתה בעלת מום), והיה מקום לומר שהריהי כחטאת שאבדה בלילה (שהוא זמן שאינה יכולה להיות מוקרבת) ותהא רועה (ראה להלן כב,א) ולא מתה. אמנם כיון שנמצאה לאחר שהתכפרו הבעלים באחרת, דינה שתמות. ואולם אם נמצאה החטאת שאבדה לפני שהתכפרו הבעלים באחרת, הרי היא אכן רועה.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com